

hospodarstvo mist. – 2012. – No. 102. – P. 470–475. 5. Bakalo N. V. *Stan turystychnoho ta rekreatsijnoho biznesu pid vplyvom svitovoi ekonomichnoi sytuatsii* [The Position of Tourism and Recreation Business Under the Influence of the Global Economic Situation] / N. V. Bakalo, I. V. Chernysh, A. V. Kutsenko // *Ekonomika Kryma*. – 2010. – No. 2 (31). – P. 235–238. 6. Balabanova A. O. *Faktory razvitiya selskogo turizma: "Identichnost" i "autentichnost"* [Factors of the Development of Rural Tourism: "Identity" and "Authenticity"] / A. O. Balabanova // *Izvestiya Sochinskogo gosudarstvennogo universiteta*. – 2013. – No. 4 (27). – P. 20–22. 7. Bogolyubov V. S. *Samoorganizatsiya v sisteme upravleniya turizmom v regione* [Self-Organization in the System of Tourism Management in the Region] / V. S. Bogolyubov, S. A. Sevastyanova // *Ekonomicheskoe vozrozhdenie Rossii*. – 2005. – No. 4. – P. 44–53. 8. Bratiuk V. P. *Analiz dosvidu zakhidnykh krain shchodo formuvannia derzhavnoi polityky spryiamnia rozvytku turyzmu* [The Analysis of the Experience of Western Governments Regarding the Formation of the State Policy to Promote the Development of Tourism] / V. P. Bratiuk // *Aktualni problemy ekonomiky*. – 2012. – No. 9. – P. 63–71. 9. Iastremska O. O. *Mizhnarodnyi turizm: analiz, tendentsii, menezhment* [International Tourism: Analysis, Trends, Management] / O. O. Iastremska // *Ekonomika rozvytku*. – 2014. – No. 4. – P. 61–65. 10. Dekhtiar N. A. *Vplyv innovatsiinykh tekhnolohii na rozvytok svitovoho rynku turystychnykh posluh* [The Influence of the Innovative Technologies on the Development of the World Market of Tourist Services] / N. A. Dekhtiar // *Ekonomika rozvytku*. – 2014. – No. 3. – P. 37–43. 11. Smirennikova E. V. *Sravnitelnyy analiz faktorov, vliyayushchikh na razvitie turisticheskogo potentsiala Arkhangel'skoy oblasti* [Comparative Analysis of Factors Influencing the Development of the Tourist Potential of Arkhangel'sk Region] / E. V. Smirennikova, N. V. Konovalova // *Vestnik Severnogo (Arkticheskogo) federalnogo universiteta. Seriya: Estestvennye nauki*. – 2010. – No. 3. – P. 20–24. 12. Osipova E. E. *Turistskiy potentsial Arkhangel'skoy oblasti i ego vliyanie na sotsialno-ekonomicheskoe razvitie regiona* [The Tourist Potential of Arkhangel'sk Region and its Impact on Socio-Economic Development of the Region] / E. E. Osipova // *Problemy sovremennoy ekonomiky*. – 2012. –

No. 1 (41). – P. 363–364. 13. *Tourism* [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.ukrstat.gov.ua>. 14. *Statystychni pokaznyky sfery turyzmu u I kvartali 2015 roku* [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.tourism.gov.ua/ru/news/27681>. 15. Kozlova T. *Antituristiceskaya operatsiya v Ukraine* [Antitourist operation in Ukraine] [Electronic resource] / T. Kozlova. – Access mode : http://novosti-turbiznesa.info/article/antituristiceskaya_operatsiya_v_ukraine.html.

Інформація про автора

Тараненко Олександр Олександрович – канд. екон. наук, доцент кафедри туристичного та готельного бізнесу Вищого навчального закладу Укоопспілки "Полтавський університет економіки і торгівлі" (вул. Ковалю, 3, м. Полтава, Україна, 36014, e-mail: aleksandr-taran@bk.ru).

Информация об авторе

Тараненко Александр Алексеевич – канд. екон. наук, доцент кафедры туристического и гостиничного бизнеса Высшего учебного заведения Укоопсоюза "Полтавский университет экономики и торговли" (ул. Ковалю, 3, г. Полтава, Украина, 36014, e-mail: aleksandr-taran@bk.ru).

Information about the author

A. Taranenko – PhD in Economics, Associate Professor of Tourist and Hotel Business Department of Higher Educational Establishment of Ukoopspilka "Poltava University of Economy and Trade" (3 Koval St., Poltava, Ukraine, 36014, e-mail: aleksandr-taran@bk.ru).

Стаття надійшла до ред.
16.10.2015 р.

УДК 330.88:316.42:304.5

JEL Classification: A14; O21; Q01

СУСПІЛЬСТВО, ЕКОНОМІКА, ІНФОКОМУНІКАЦІЇ ТА СТАЛІЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ (у двох частинах)

Гребенніков В. О.

Унесено системне уточнення основних суспільствознавчих термінів ("суспільство", "економіка", "інфокомунікації", "сталій розвиток"), яке необхідно для застосування системного підходу до визначення і реалізації шляхів майбутнього розвитку України. Наявна різноманітність визначень цих термінів у численних публікаціях і офіційних документах веде до несистемних поставлень цілей і завдань розвитку не тільки окремих країн, але й міжнародної політики розвитку.

У першій частині статті шляхом узагальнювального аналізу публікацій удалося конкретизувати визначення термінів "суспільство", "економіка" та "інфокомунікації". Конкретизацію

визначення терміна "сталий розвиток" на сьогодні виконати неможливо з огляду на зміну в часі сенсового наповнення цього терміна в публікаціях і міжнародних документах. Загальнови-знаним є лише його узагальнене визначення за звітом відомої Комісії Брундтланд, зроблене ще в 1987 році. Згідно з останніми рекомендаціями ООН щодо конкретизації цілей і стратегії сталого розвитку, кожна країна має розробляти власну стратегію розвитку, конкретизуючи концепцію сталого розвитку, відповідно до власних умов і можливостей. Така міжнародна політика, як свідчать результати аналізу публікацій, уже тривалий час не дає можливості впровадити принципи сталого розвитку в соціально-економічну практику. Як наслідок, світ загалом упевнено рухається до еколого-соціально-економічного колапсу, який прогнозують на другу половину XXI століття.

У другій частині статті, яку буде подано в наступному номері журналу, за результатами аналізу публікацій та уточнення основних суспільствознавчих термінів зроблено спробу системного поставлення цілей і завдань майбутнього розвитку України, орієнтовану на максимально ефективну підготовку українського суспільства до настання світового колапсу, виходячи із умов і можливостей, що склалися. Найоптимальнішим виявляється варіант відмови від ліберально-ринкової стратегії розвитку України на користь власної стратегії розвитку. Така стратегія має передбачати вдосконалення суспільного устрою за принципами сталого розвитку та мінімальний рівень споживання ресурсів.

Ключові слова: суспільство, економіка, інфокомунікації, сталий розвиток, суспільний устрій, споживання, стратегія розвитку.

.....

ОБЩЕСТВО, ЭКОНОМИКА, ИНФОКОММУНИКАЦИИ И УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ УКРАИНЫ

(в двух частях)

Гребенников В. А.

Внесено системное уточнение основных обществоведческих терминов ("общество", "экономика", "инфокоммуникации", "устойчивое развитие"), которое необходимо для применения системного подхода к определению и реализации путей будущего развития Украины. Существующее разнообразие определений этих терминов в многочисленных публикациях и официальных документах ведет к несистемным постановкам целей и задач развития не только отдельных стран, но и международной политики развития.

В первой части статьи путем обобщающего анализа публикаций удалось конкретизировать определения терминов "общество", "экономика" и "инфокоммуникации". Конкретизацию определения термина "устойчивое развитие" сегодня выполнить невозможно по причине изменения во времени смыслового наполнения этого термина в публикациях и в международных документах. Общеизвестным является лишь его обобщенное определение по отчету известной Комиссии Брундтланд, сделанное еще в 1987 году. В соответствии с последними рекомендациями ООН относительно конкретизации целей и стратегии устойчивого развития, каждая страна должна разрабатывать собственную стратегию развития, конкретизируя концепцию устойчивого развития в соответствии со своими условиями и возможностями. Такая международная политика, как показывают результаты анализа публикаций, уже длительное время не дает возможности внедрить принципы устойчивого развития в социально-экономическую практику. Как результат, мир в целом уверенно движется к эколого-социально-экономическому коллапсу, прогнозируемому на вторую половину XXI столетия.

Во второй части статьи, которая будет представлена в следующем номере, по результатам анализа публикаций и уточнения основных обществоведческих терминов сделана попытка системной постановки целей и задач будущего развития Украины, ориентированная на максимально эффективную подготовку украинского общества к наступлению мирового коллапса, исходя из сложившихся условий и возможностей. Самым оптимальным оказывается вариант отказа от либерально-рыночной стратегии развития Украины в пользу собственной стратегии

развития. Такая стратегия должна предполагать усовершенствование общественного устройства по принципам устойчивого развития и минимальный уровень потребления ресурсов.

Ключевые слова: общество, экономика, инфокоммуникации, устойчивое развитие, общественное устройство, потребление, стратегия развития.

**SOCIETY, ECONOMY, INFOCOMMUNICATIONS
AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE
(in two parts)**

V. Hrebennikov

Systemic close definitions of the main society-science terms ("society", "economy", "infocommunications", "sustainable development") have been presented, which is needed for employment of a systemic approach to designing and implementation of Ukraine's development ways. The diversity of definitions of these terms in publications and official documents leads to non-systemic setting of development goals and targets for both some countries and international development policy.

The first part of the research presents concretized definitions of the terms "society", "economy" and "infocommunications" got through a generalized analysis of publications. The concretization of the definition of the term "sustainable development" cannot be fulfilled today because of the sense alteration that the term undergoes in publications and international policy in the time flow. Its generalized definition that was done in 1987 in the report of the famous Brundtland Commission is only acknowledged. In line with the latest UN recommendations concerning the goals and targets of sustainable development, every country must design its own development strategy by detailing the sustainable development concept in accordance with its own conditions and possibilities. This kind of international policy, as shown by the results of the publications analysis, has long prevented from implementation of the sustainable development framework in the socio-economy practice. This results in the world's fast moving to the ecological-socio-economic collapse forecasted for the second half of 21st century.

The second part of the research, which will be published in the next issue of the journal, is based on the analysis of publications and close definitions of the main society-science terms, and presents a systemic design of the goals and targets of Ukraine's development oriented to the most efficient preparation of the Ukrainian society to the coming world collapse, proceeding from the existing conditions and possibilities. The best way possible for Ukraine's development seems to be abandoning the liberal-market development strategy in favor of its own development strategy. This kind of strategy must aim to improve the social order on the principles of sustainable development and the minimal level of resource consumption.

Keywords: society, economy, infocommunications, sustainable development, social order, consumption, development strategy.

Частина 1

Уточнення основних суспільствознавчих термінів

Україна в останні десятиліття переживає найважливіші трансформаційні зміни у своїй історії. До того ж багато уваги приділено формуванню і здійсненню комплексу неоліберальних реформ в економічній і суспільній сферах. Із неоліберального базису досліджують різні аспекти стратегії розвитку економічної системи України [1; 2] та окремі аспекти сталого розвитку України [3; 4]. Після багаторічних спроб розробити й запровадити в Україні принципи сталого розвитку [5], лише у 2015 році затверджено стратегію сталого розвитку України на період до 2020 року [6]. У засобах масової інформації нерідко з'являються пропозиції різних авторів щодо доцільних шляхів подолання кризової ситуації та подальшого розвитку України, наприклад [7].

Попри таку високу активність обговорення питань подальшого (перспективного) розвитку України, практично відсутні спроби системного (цілісного, *holistic*) осмислення оптимальної стратегії, доцільних напрямів та досягнутих результатів реформування і розвитку України.

Однією із причин такого становища є неточність та багатозначність ключової суспільствознавчої термінології в сервовищі науковців, а особливо серед політиків, які формують і реалізують ті чи інші стратегії розвитку своїх країн. Однак необхідність у формуванні стратегій розвитку окремих країн світу і світу загалом за принципами сталого розвитку потребує, як мінімум, оперування чітко визначеними термінами та дотримання системного підходу. Саме тому вироблення точного розуміння сенсу визначених заголовком статті ключових суспільствознавчих термінів є актуальним завданням.

Винесені в заголовок статті терміни, на перший погляд, мало пов'язані між собою. Однак здійснений автором системний аналіз змісту (сенсу) цих термінів за публікаціями найновіших досліджень у відповідних галузях знань виявляє критичну важливість саме цієї сукупності понять для успішного функціонування і розвитку будь-якого суспільства, у тому числі й українського суспільства. Можна стверджувати, що вони є ключовими системними термінами суспільнознавства.

Водночас різноманітність визначень і сенсів цих термінів у численних публікаціях та документах порушує основні принципи термінологічної науки (розділу семіотики) [8], як-то:

використанням будь-якого терміна створюють пряме посилання на об'єкт або явище (денотат) без потреби кожного разу давати однозначний опис денотата;

зміст терміна становлять його значення (денотат) та сенс (десигнат), які разом із ім'ям терміна називають "семантичним трикутником терміна";

термін, сам по собі, не визначає свого змісту;

зміст терміна виникає від використання терміна в якомусь соціальному контексті з певним ідеологічним навантаженням, яке, у свою чергу, впливає на сприйняття й очікування від значення терміна.

Крім того, у процесі визначення і застосування терміна слід дотримуватися термінологічних принципів однозначності, предметності та взаємозамінності.

Принцип однозначності передбачає використання імені терміна в цьому контексті тільки для позначення одного денотата. Тобто, у цьому контексті застосований термін повинен мати тільки одне значення. Порушення цього принципу веде до багатозначності у виразах із використанням терміна, а в ряді випадків – до підміни одного сенсу, що обговорюють, іншим.

Принцип предметності полягає в тому, що у виразі щодо деякого денотата не має втрачатися сам предмет виразу – денотат. Інакше кажучи, вираз має стосуватися не самого терміна, а того предмета (денотата), який позначає цей термін.

Принцип взаємозамінності передбачає, що за наявності двох термінів, що позначають той самий предмет, істинність виразу щодо предмета не порушується, якщо у виразі змінити одне ім'я терміна на інше.

Для усунення виявлених термінологічних недоліків ключових суспільствознавчих термінів у статті зроблено спробу системного уточнення зазначених чотирьох термінів та коротко обговорено шляхи їх системного застосування у виробленні та реалізації практичних заходів подальшого розвитку України. Очевидно, що без чіткого визначення цих термінів із єдиної, системної точки зору неможливо навіть приступати до системного осмислення доцільних напрямів розвитку України та їх можливих результатів.

Суспільство. У величезному обсязі монографій і публікацій сфери суспільних наук (соціології, філософії, політології, політичної економії тощо) відсутнє однозначне визначення терміна "суспільство", хоча цей термін має трьохтисячолітню історію. Так, Арістотель визначав суспільство як сукупність індивідів, які об'єдналися заради задоволення своїх соціальних інстинктів. Епікур уважав суспільство продуктом договору між людьми про те, щоб не завдавати шкоди один одному та не зазнавати шкоди від зовнішніх сил. Карл Маркс визначав суспільство як історично утворену сукупність відносин між людьми, що складається у процесі їх спільної діяльності та розвивається в часі.

Сучасна соціологія, в основному, вважає, що суспільство – це відносно стала система великих і малих груп людей, соціальних зв'язків і відносин між ними. Така система складається у процесі історичного розвитку людства і підтримується за рахунок звичаїв, традицій, законів, а також ґрунтується на певному способі виробництва, розподілу, обміну споживання матеріальних та духовних благ.

Відомий сучасний соціолог Ентоні Гіденс у глосарії свого фундаментального підручника [9] визначає термін "суспільство" як групу людей, що живуть на одній території, підпорядковуються єдиній системі політичної влади і усвідомлюють свою ідентичність, відмінну від ідентичності сусідніх груп, які межують із ними. Він зауважує, що розміри суспільств можуть істотно варіювати. Наприклад, суспільства мисливців та збирачів дуже малі за чисельністю та нараховують не більше від кількох десятків людей. Інші суспільства дуже великі та складаються з багатьох мільйонів людей, наприклад, сучасне китайське суспільство налічує більше від одного мільярда людей.

Для узагальнення й уточнення терміна "суспільство" важливо враховувати причини та історію виникнення людських суспільств на нашій планеті.

Уже первісна людина істотно вирізнялася серед інших видів тодішнього тваринного світу розвинутими розумовими здібностями, які давали можливість цій людині розумній (*homo sapiens*) оцінювати, запам'ятовувати та використовувати ефекти спільної діяльності (полювання, збирання, співжиття тощо), порівняно з індивідуальною діяльністю. Завдяки раціональному поєднанню зусиль багатьох людей, синергетично зростала ефективність їх праці й кожна людина з такого суспільного об'єднання отримувала все більше благ у своє індивідуальне розпорядження.

Синергія об'єднання індивідів у групи вже була помітною й діяла серед інших видів тваринного світу, у якому групові або гуртові форми існування мали явну перевагу у виживанні, порівняно з індивідуальними формами. Однак лише в людських об'єднаннях синергетичний ефект суспільної праці та виживання став критично важливим для існування та розвитку біологічного виду *homo sapiens*, швидко посилюючись і сприяв усе більшому відокремленню цього біологічного виду від природи, яка його породила, утворюючи окреме соціальне середовище існування – людське суспільство. Складна структура сучасного людського суспільства, що відповідає сучасному рівню розвитку виробничих чинників та рівню розвитку суб'єктів суспільства, виникла не одразу, а як результат тривалого історичного розвитку людства.

Узагальнюючи, можна вважати, що важливою складовою частинною сенсу терміна "суспільство" є об'єднання людей, що співіснують і взаємодіють, та їх груп у деяку організаційну структуру, яка з багатьох поглядів є більш ефективною, ніж просто індивідуальні або групові форми існування та розвитку окремого біологічного виду – людини розумної.

На наведеному рис. 1 зроблено спробу наочного загальносистемного подання структури сучасного суспільства окремої країни. За основу цієї структури взято спрощену структуру людського суспільства зі статті [10]. Зазначену структуру було доопрацьовано щодо зовнішніх продуктивних та інформаційних зв'язків країни.

За такого подання до основних елементів структури суспільства слід зарахувати:

суб'єктів суспільства (індивідів, групи індивідів, етноси, класи, нації);

природне довкілля країни;

суспільний вироблений продукт;

суспільний накопичений продукт.

Різноманітні зв'язки між базовими елементами суспільства є складовими частинами генеральних процесів функціонування (існування) та розвитку суспільства. Їх підтримує значна кількість продуктивних та інформаційних процесів, які постійно відбуваються в суспільстві:

виробництво продуктів (товарів і послуг);

зовнішні (з іншими країнами) продуктові зв'язки;

споживання продуктів;

побут і відтворення суспільства;

управління суспільством;

міжсуб'єктні інформаційні зв'язки;

зовнішні інформаційні зв'язки.

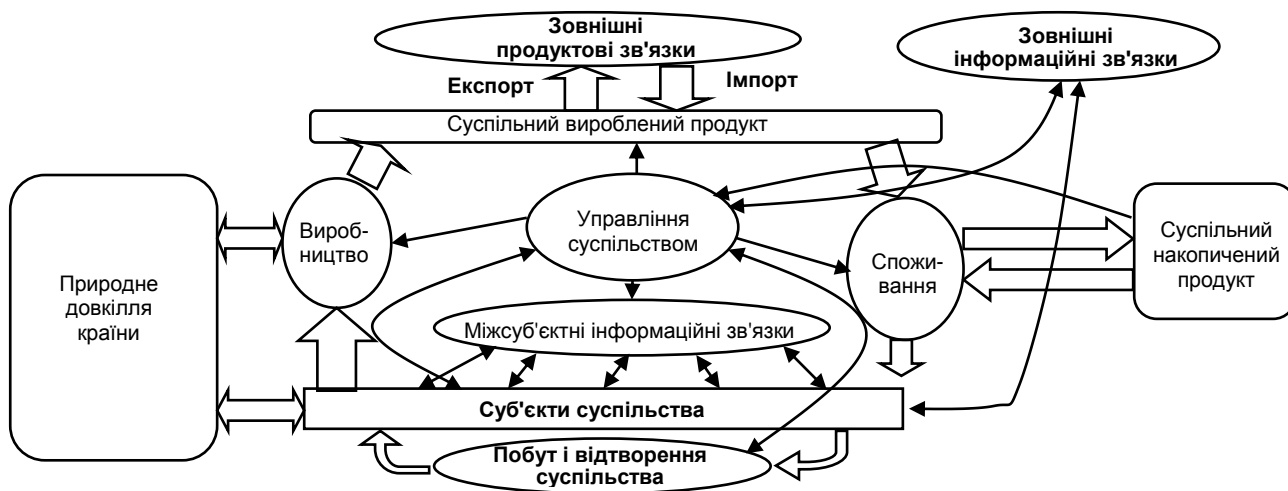

Рис. 1. Структура суспільства окремої країни ([10] із доопрацюванням автора)
 [The structure of society of a particular country (based on [10])]

Окрім наочного подання основних елементів і зв'язків суспільства, структура рис. 1 дає можливість важливих узагальнень щодо сутності й ролі таких важливих загально-суспільних категорій, як економіка суспільства, інфокомунікації суспільства та розвиток суспільства.

Сферу економіки суспільства за допомогою рис. 1 може бути визначено як сукупність елементів і зв'язків суспільства, які реалізують сировинно-продуктовий обмін у суспільстві. Ці елементи та зв'язки позначено на рис. 1 товстими стрілками.

Сферу інфокомунікацій суспільства, аналогічно, може бути визначено як сукупність елементів і зв'язків, які реалізують інформаційний (непродуктовий) обмін у суспільстві. На рис. 1 ці елементи та зв'язки позначено тонкими стрілками.

Розвиток суспільства за допомогою рис. 1 можна уявити як настання змін із плином історичного часу в інтенсивності й характері сировинно-продуктових та інформаційних обмінів у суспільстві, а також у характеристиках основних елементів суспільства. Саме ці зміни визначають загальний процес розвитку цього суспільства. Цей процес може мати ознаки зростання, деградації або сталості цього суспільства.

На темпи й характер розвитку суспільства, окрім внутрішніх зв'язків і процесів, має значний вплив природне довкілля країни (на території, яку займає суспільство), а також система продуктових та інформаційних зв'язків із іншими суспільствами світу.

За результатами розгляду сутності терміна "суспільство" доречно дати уточнене системне визначення цього терміна, ґрунтуючись на численних його визначеннях у наявних публікаціях, наприклад [9; 11], а також узявши до уваги структуру людського суспільства рис. 1 та наведені міркування щодо її характеристик і властивостей:

"Суспільство – це сукупність взаємопов'язаних суб'єктів (індивідів, груп, етносів, класів, націй), які усвідомлюють свою належність до цієї сукупності, визнають доцільність колективної співпраці та співжиття, визнають систему влади цієї сукупності. (Структуру основних елементів, процесів і зв'язків між ними для окремого суспільства подано схематично на рис. 1). Важливими ознаками суспільства є його утворення в результаті історичного розвитку деякої сукупності суб'єктів, раціональне управління процесами виробництва й розподілу суспільного продукту. Саме ці ознаки характеризують тип суспільства на певних стадіях його розвитку. Суспільство є залежним від свого природного довкілля, а також від продуктивно-інформаційних зв'язків із іншими суспільствами".

Економіка. Цей термін також не має однозначного визначення в численних наукових джерелах та його практичному трактуванні політиками.

Наприклад, в українській Вікіпедії термін "економіка" трактують, в основному, як певний розділ наукового знання. Інше значення цього терміна вважають просто синонімом терміна "господарство". Зазначено, що складність визначення предмета економіки виникає через велику різноманітність ідеологій та концепцій економістів, які розробляли й розвивали економічну науку. Найзагальнішим є таке: економіка – це наука про господарювання. Як самостійна наука економіка виділилася у XVIII столітті з виходом у світ книги Адама Сміта "Дослідження про природу і причини багатства народів" у 1776 році [12]. Однак внутрішню логіку економічних явищ розуміли й до Адама Сміта, але на інтуїтивному, переднауковому рівні.

Зовсім іншого значення термін "економіка" набуває в поєднанні з термінами "суспільство" або "країна". У такому контексті термін "економіка" вже означає певний господарчий механізм у функціонуванні суспільства або країни. Унаслідок складності цього механізму інколи, замість короткого терміна "економіка суспільства (країни)", ужито синонімічний термін "економічна система суспільства (країни)". Саме таке значення терміна "економіка" найбільш прийнятне для системного підходу в дослідженні процесів розвитку суспільства. Про це переконливо свідчать дослідження однієї з галузей економічних наук – економічної історії [13]. Однак і в цьому, суспільному його значенні визначення та трактування терміна "економіка" в численних працях науковців і виступах політиків є неоднозначними.

Так, у роботі [14] зазначено, що серед науковців відсутня єдність поглядів щодо змісту поняття "економічна система". Це зумовлено тим, що зазначене поняття є складним за структурою, має велику кількість характеристик, які якісно відрізняються одна від одної. Тому, на думку автора [14], у літературних джерелах існують різні визначення економічної системи. Серед них привертають увагу такі:

об'єктивна єдність закономірно пов'язаних одне з одним явищ і процесів економічного життя;

сфера функціонування продуктивних сил і економічних виробничих відносин, взаємодія яких характеризує сукупність організаційних форм та видів господарської діяльності; сукупність взаємопов'язаних і, відповідно, упорядкованих елементів економіки, що утворюють певну цілісність, економічну структуру суспільства.

На думку автора [14], економічна система – це форма конкретизації історично визначеної сукупності взаємопов'язаних

елементів економіки, які мають ознаки цілісності, інтегративних властивостей і відносної замкнутості. Ним зроблено висновок, що економічна система є складним утворенням, усі елементи якого перебувають у взаємозв'язку і взаємозалежності. До основних груп елементів цієї системи автор зараховує:

- продуктивні сили;
- економічні відносини;
- господарський механізм.

Інший приклад визначення економічної системи міститься в роботі [15], яка сповідує кібернетичний підхід до опису й аналізу економічних систем і значною мірою наблизилася до зображеного на рис. 1 подання структури суспільства. У цій роботі економічною системою вважають систему виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ. Автори цієї роботи зазначають, що іноді економічну систему тлумачать як упорядковану систему

взаємозв'язків між виробниками та споживачами матеріальних благ або сукупність економічних процесів, пов'язаних із розподілом обмежених ресурсів. Останнє тлумачення характерно для західної ринкової економічної школи.

У роботі [15] вважають, що з позиції системного підходу економіку країни можна визначати як функційну підсистему суспільства – сукупність взаємозв'язаних ресурсів та економічних суб'єктів, що взаємодіють між собою у сфері виробництва, розподілу, обміну та споживання, утворюючи єдине ціле. Соціально-політичні чинники розглядають як зовнішні щодо процесу матеріального виробництва, хоча саме вони визначають його мету. За такого підходу економіка постає системою, яка перетворює ресурси на матеріальні блага, що споживає суспільство. У роботі [15] запропоновано таке наочне подання економічної системи суспільства (рис. 2).

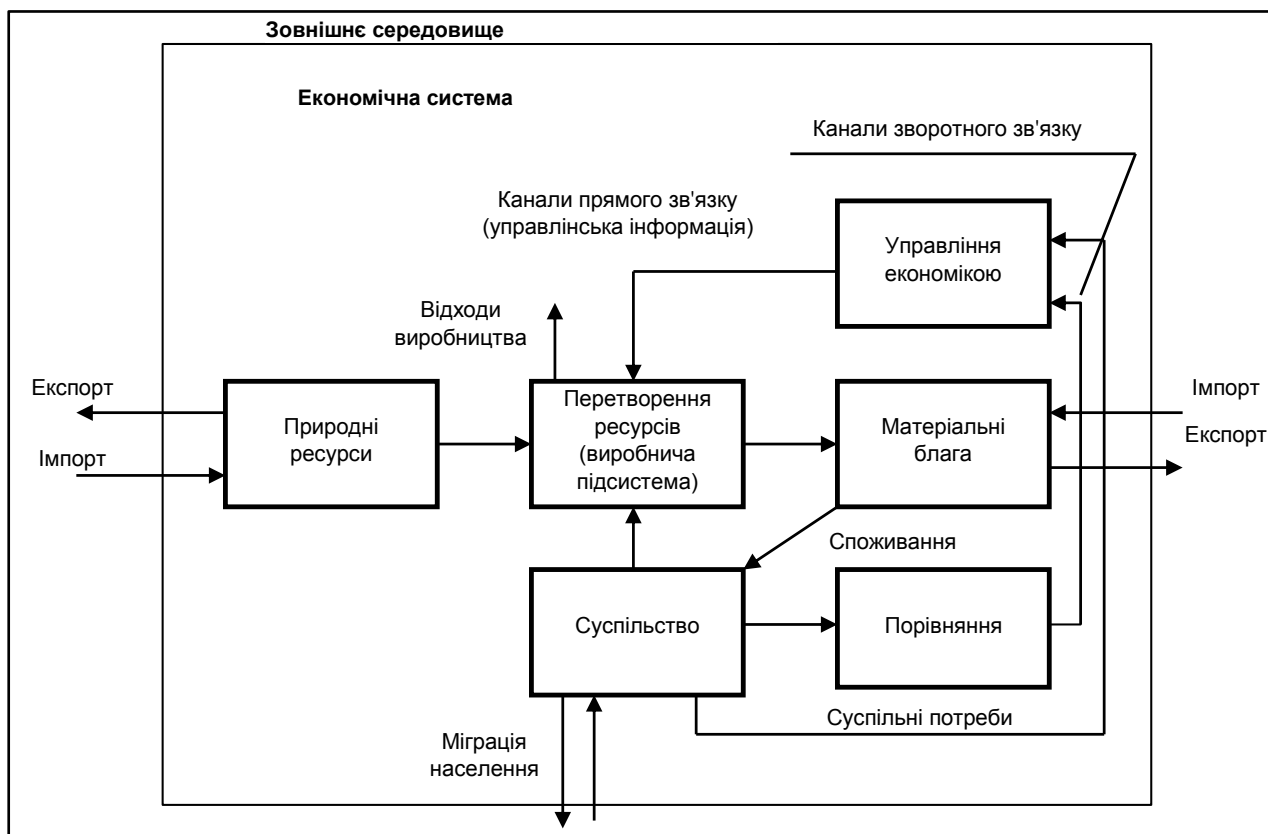

Рис. 2. Подання економіки як кібернетичної системи ([15])
[Presentation of economy as a cybernetic system ([15])]]

За цим поданням, суспільство, з одного боку, вступає як споживач, що визначає сукупність вимог до матеріальних благ (результату діяльності економіки), формуючи їх у вигляді інформаційної підсистеми суспільних потреб (щодо асортименту, обсягів, якості матеріальних благ тощо). З іншого – суспільство безпосередньо бере участь у процесі виробництва. Розбіжність між суспільними потребами та можливостями їх задоволення є рушієм розвитку економічної системи.

Слід зазначити істотну системну похибку наочного подання економічної системи за рис. 2. Суспільство тут показано як один із елементів економічної системи, тоді як загально визнано, що економічна система є господарчим механізмом (складовим елементом) суспільства. Швидше за все, елемент "суспільство" на рис. 2 слід перейменувати на "суб'єкти суспільства". Крім того, економічна система суспільства виробляє не тільки "матеріальні блага",

а й "нематеріальні блага (послуги)", узагальнено "продукти". Із такими поправками, подання економічної системи (економіки) суспільства на рис. 2 вже буде доволі подібним до подання структури суспільства на рис. 1.

Існує цілий ряд інших, відмінних від наведених прикладів, визначень терміна "економіка суспільства". Однак і наведених міркувань можна вважати достатніми для прийняття такого уточненого системного визначення терміна "економіка":

"Економіка (економічна система) суспільства – це сукупність елементів і процесів суспільства та їх взаємозв'язків, що забезпечує створення й обмін у суспільстві продуктів, необхідних для функціонування та розвитку цього суспільства".

Слід зауважити, що внаслідок тісного зв'язку між оптимальною організацією суспільного життя суб'єктів суспільства і продуктовим обміном у суспільстві (як зазначалось класиками в численних економічних і соціологічних теоріях),

до економіки суспільства належать практично всі елементи та зв'язки суспільства, наочно подані на рис. 1. У певному сенсі структуру економічної системи можна вважати тою ж структурою суспільства. Однак ця тотожність має радше характер гомоморфізму, а не формальної ідентичності, оскільки економічні елементи, зв'язки та процеси в суспільстві є тільки підмножиною повної сукупності елементів, зв'язків і процесів суспільства.

Інфокомунікації. Термін "інфокомунікації" є відносно новим узагальнювальним терміном, якому у традиційній західній термінології формально відповідає значно поширений термін "інформаційні й комунікаційні технології, ІКТ" (*information and communication technology, ICT*). Однак слід мати на увазі, що історично термін ІКТ виник як акцентування процесу інтеграції інформаційних (комп'ютерних) технологій із технологіями телекомунікацій. Значущий для людей зміст інформації ("контент"), який опрацюювався й передавався за допомогою комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, терміном ІКТ не охоплювався. Послуги створення й доставки контенту вважали прерогативою сектору засобів масової інформації та не включали до продукції сектору ІКТ.

Останнім часом в англійській термінології значення терміна "інфокомунікації" природно розширено і на поводження з контентом. Тому значення цього терміна містить усі типи фіксованого й мобільного зв'язку, передачі даних, медіазв'язки, широкоповнення тощо, в основному, за технологією Інтернету. Це розширення відповідає сучасному процесу конвергенції трьох раніше незалежних секторів діяльності суспільства, а саме секторів інформаційних (комп'ютерних) технологій, телекомунікацій та засобів масової інформації. Цей процес конвергенції відбувається, завдяки інтенсивному розвитку й використанню єдиних цифрових технологій створення, опрацювання й передавання всіх видів інформації. Саме для такого розширення значення терміна "інфокомунікації", замість позначення ICT, інколи вживають інше, більш релевантне позначення TIM, яке розшифровують як "Телекомунікації, Інформаційні технології та Медіа" [16].

У межах цієї статті значення терміна "інфокомунікації" слід вважати ще більш розширеним, а саме: усі види інформаційних обмінів у суспільстві, які переносять значущий для суб'єктів суспільства контент, та діяльність суб'єктів суспільства, що супроводжує ці інформаційні обміни.

Як свідчить більш-менш повний аналіз, існує велика кількість видів інформаційних обмінів і типів контенту у суспільстві [17]. Найбільш важливими для суб'єктів суспільства є шість видів контенту, які можна таким чином ранжувати за критерієм цінності інформації для її споживачів: безпеково-екологічна інформація; суспільно-новинна інформація; енциклопедично-пізнавальна (бібліотечна) інформація; робоча інформація; розважальна інформація; рекламна інформація.

Безпеково-екологічна інформація має безумовний пріоритет як для окремих споживачів, так і для суспільства загалом, оскільки дозволяє особам і суспільству уникати небезпек, катастроф та надзвичайних ситуацій або значно зменшувати їх наслідки.

Суспільно-новинна інформація є важливою для соціальної організації суспільства. З одного боку, вона є корисною для окремих осіб та соціальних груп суспільства, оскільки дає їм можливість орієнтування в суспільних процесах і відносинах та виробляти власну суспільну поведінку на основі цієї інформації. З іншого – за допомогою цієї інформації шляхом здійснення певної інформаційної політики державні органи можуть впливати на суспільну

поведінку членів суспільства і, таким чином, удосконалювати суспільну організацію суспільства.

Енциклопедично-пізнавальна інформація дає можливість формувати широкий, відібраний за індивідуальними смаками, спектр знань у кожного члена суспільства. У ній зацікавлена не тільки кожна особа, а й суспільство загалом. Вільний доступ до цієї групи інформації кожного члена суспільства підвищує інтелектуальний потенціал суспільства, продуктивність праці в суспільстві та поліпшує соціальну організацію.

Робоча інформація – це широка група різноманітної, у тому числі й змінюваної (оперативної) інформації, що створюється і потрібна членам суспільства в повсякденній роботі, навчанні та побуті. Саме розвиток цього виду інформації підвищує ефективність повсякденних виробничих і соціальних процесів у суспільстві. У такому розвитку зацікавлені як фізичні, так і юридичні особи, а також суспільство загалом.

Розважальна інформація відіграє важливу роль у відновленні фізичного й емоційного стану членів суспільства після повсякденних турбот, а також роль емоційно-забарвленого засобу виховання членів суспільства, особливо молоді. Однак, цю роль вона виконує, в основному, завдяки індивідуальній зацікавленості членів суспільства в певних видах і навіть зразках розважальної інформації, певних авторах та інтерпретаторах (виконавцях) цієї інформації.

Рекламна інформація є частиною масиву інформації про товари та послуги, яку подано, переважно, у формі нав'язливого інформаційного продукту (реклами) без згоди й бажання споживачів під час отримання ними інших видів інформації та послуг від інфокомунікаційної сфери. Із точки зору споживачів інформації, а також і суспільної точки зору, рекламна інформація є, в основному, інформаційним шумом (інформаційним сміттям, спамом). Однак у збереженні й розвитку цього примусового механізму поширення інформації про товари та послуги дуже зацікавлені рекламодавці, які вважають виправданими з моральної й економічної точок зору примушування користувачів інфокомунікаційної сфери до отримання непотрібної їм інформації та збільшення вартості рекламованої продукції для її споживачів, унаслідок витрат на рекламування.

Роль інфокомунікацій у суспільстві є надзвичайно важливою і збігається з роллю економічної діяльності суспільства. Можна навіть стверджувати, що, завдяки появі та вдосконаленню інфокомунікацій, створювалися і швидко розвивалися окремі людські суспільства та людство загалом. Сьогодні інформаційний обмін супроводжує всі види життєдіяльності в суспільстві та світі загалом. Більшість опублікованих робіт, у яких оцінювали роль інфокомунікацій для суспільства, акцентують увагу на прямому впливі інфокомунікацій на ефективність економіки суспільства, унаслідок кращої організації економічних процесів та зменшення витрат на здійснення фінансово-виробничих трансакцій, наприклад [18]. У деякій частині досліджень зазначено залежність економічної ролі інфокомунікацій від рівня розвитку країн – ця роль більша в розвинутих країнах. У країнах, що розвиваються, розвиток сучасних інфокомунікацій може навіть погіршувати економічні показники країн [19]. Більш глибокі дослідження ролі інфокомунікацій у суспільстві розкривають значно сильніший вплив інфокомунікацій на суспільство, завдяки розвитку людського потенціалу (гарантуванню рівних можливостей осіб, розвитку освіти, реалізації принципів справедливого суспільства). І саме завдяки розвитку людського потенціалу у країнах, що розвиваються, може бути досягнуто значного і сталого економічного розвитку [20].

Очевидно, що в подальшому, із переходом людства до сталого, збалансованого з можливостями природи розвитку, роль інфокомунікацій тільки зростатиме. Наприклад,

тільки розвинуті інфокомунікації дозволять суспільству, що йтиме шляхом сталого розвитку, детально і завчасно контролювати на рівні окремого індивіда стан природного середовища, рівень експлуатації цього середовища та споживання ресурсів із цього середовища і його забруднення, забезпечуючи реалізацію найважливіших соціальних принципів рівності та справедливості для кожного члена суспільства.

Резюмуючи наведені міркування щодо терміна "інфокомунікації", можна взяти таке його визначення:

"Інфокомунікації – це одна з основних складових частин життєдіяльності людського суспільства, яка відіграє вирішальну роль у виокремленні цього суспільства із природного середовища, удосконаленні організації суспільства, підвищенні ефективності суспільної праці й економічної системи суспільства, управлінні процесами функціонування та розвитку суспільства".

Сталий розвиток. Термін "сталий розвиток" (*sustainable development*) у суспільствознавчому контексті має досить давню історію. Уважають, що вперше цей термін був уведений і достатньо чітко визначений у 1987 році Міжнародною комісією ООН із питань довкілля і розвитку в доповіді "Наше спільне майбутнє". Комісію було створено за рішенням Генеральної Асамблеї ООН у грудні 1983 року. Очолити комісію було доручено колишньому прем'єр-міністру Норвегії Гро Гарлем Брундтланд [21].

В українському перекладі положення про "сталий розвиток" із зазначеного звіту має такий вигляд [22]:

"Людство має здатність здійснювати сталий розвиток, щоб задовольняти потреби теперішнього часу, не наражаючи на ризик здатність майбутніх поколінь задовольняти їхні власні потреби".

Таку інтерпретацію поняття "сталий розвиток" визнано у світі, її використовують як базову більшість країн та міжнародних організацій.

У поясненнях до наведеного визначення в підрозділі "Сталий розвиток" звіту [22] зазначено, що концепція сталого розвитку не означає наявності обмежень або абсолютних меж, але враховує обмеження, що накладаються сучасним станом технологій і соціальної організації на природні ресурси та здатністю біосфери поглинати ефекти людської діяльності. Однак і технології, і соціальну організацію може бути скеровано та поліпшено так, щоб відкрити шлях до нової ери економічного зростання. Унаслідок таких можливостей, слід уважати, що значно поширена бідність більше не є неминучою. Бідність не тільки є злом сама по собі – її постійна наявність наражає світ на екологічні та інші катаклізми.

Задоволення істотних потреб людей потребує не тільки нової ери економічного зростання для народів, серед яких більшість є бідними, але й гарантій того, що ці бідні дістають чесну частку ресурсів, необхідних для підтримання цього зростання. Досягненню такої рівності можуть сприяти політичні системи, які забезпечують ефективну участь громадян у ухваленні рішень, а також більша демократичність у виробленні міжнародних рішень.

Зазначено, що глобальний сталий розвиток потребує від тих, хто є багатшим, пристосувати свій стиль життя до екологічних можливостей планети, наприклад у використанні ними енергії. Крім того, населення, що швидко зростає, може збільшити тиск на ресурси та уповільнити будь-яке підвищення стандартів життя. Отже, сталий розвиток може бути досягнуто тільки за умови, що кількість і темп зростання населення будуть у гармонії із продуктивним потенціалом екосистеми, який постійно змінюється.

Нарешті, сталий розвиток не є фіксованим станом гармонії, він швидше за все є процесом змін, у якому експлуатація ресурсів, напрями інвестування, орієнтація технологічного розвитку та інституції зміни здійснюють

погоджено з майбутніми й сьогоднішніми потребами. Отже, у кінцевому підсумку, сталий розвиток ґрунтується на політичній волі [22].

Попри фундаментальність і високий міжнародний рівень звіту [22], слід мати на увазі, що ідеї гармонійного і сталого розвитку людства в середовищі земної біосфери почали з'являтися в роботах науковців значно раніше, у 20-х роках минулого століття, і їх продовжують розвивати в роботах сучасних науковців і політиків. Однак і сьогодні проблема сталого розвитку ще є далекою від практичного вирішення.

Одним із перших близько підійшов до формулювання і можливих шляхів вирішення проблеми сталого розвитку людського суспільства вітчизняний учений Вернадський В. І. Працюючи над питаннями впливу біосфери на геологічну будову Землі та прогнозуючи її стан у подальшому, Вернадський дійшов висновку про щораз більший вплив на біосферу і геологію Землі лише одного із представників біосфери Землі – людини.

Уже тоді, на початку ХХ століття, Вернадський відкрив і спрогнозував, що основним чинником майбутніх змін у біосфері та геології Землі стане людина, її виробнича й соціальна діяльність, яка щораз зростає. Те, що створено на Землі, унаслідок людської діяльності, Вернадський уважав за доцільне називати спеціальним терміном "ноосфера", уведеним у науковий обіг французькими вченими Едуардом Леруа та П'єром Шарденом за аналогією до терміна "біосфера", уведеного в 1804 році французом Жаном Ламарком. Леруа та Шарден трактували ноосферу як стадію космічного розвитку світового розуму з позицій католицизму. Вернадський поглибив і розширив зміст обох цих термінів на основі своїх геохімічних досліджень, включивши до них не тільки сукупність усіх біоорганізмів Землі (біосферу) або всіх людей Землі (ноосферу), а й середовище та результати життєдіяльності цих біологічних організмів на Землі [23; 24].

Вернадський першим запропонував розглядати процес переходу біосфери до ноосфери під дією розумової (наукової) діяльності людей як глобальний процес, що об'єднує всіх без винятку людей на Землі необхідністю в реалізації деякого етичного ідеалу, що дозволить досягти гармонійного існування людства з біосферою, подолати проблеми бідності та її наслідків, хвороб та продовжити життя людей [25].

Важливою віхою в розвитку ідеології сталого розвитку стала доповідь "Межі зростання", що була підготовлена групою вчених Массачусетського технологічного інституту для Римського клубу в 1972 році [26]. Доповідь ґрунтувалася на комп'ютерному моделюванні процесу розвитку земної цивілізації за наявними тоді статистичними даними щодо зростання населення, промислового виробництва, сільського господарства, споживання природних ресурсів, забруднення довкілля відходами людської діяльності. У дослідженні використовували комп'ютерну модель світового розвитку *World 3*, розроблену за ідеями системної динаміки професора цього ж інституту Джея Форестера. Досліджували динаміку в часі восьми характеристик земної цивілізації (чисельності, народжуваності та смертності населення, питомих рівнів споживання послуг, товарів та їжі, рівнів забруднення довкілля, виснаження ресурсів) за трьома сценаріями, що відрізнялися початковими припущеннями щодо параметрів моделі.

За сценарієм збереження наявних тоді тенденцій ведення бізнесу і споживання благ (звичайний бізнес, *business as usual*, BAU) моделювання спрогнозувало сплеск розвитку до 2030 року і подальшу швидку (до кінця ХХІ століття) деградацію земної цивілізації приблизно до рівня початку ХХ століття. За сценарієм із різким обмеженням споживання могло бути досягнуто стабілізації

показників земної цивілізації. Сценарій із максимальним використанням технологічних можливостей збільшував амплітуду сплеску і відтермінував його в часі, але не ліквідував подальшого колапсу земної цивілізації.

У доповіді [26] уперше було чітко розмежовано два поняття, що широко використовувалися економістами та політиками у практичній діяльності як синоніми: "розвиток" (*development*) та "зростання" (*growth*). Було доведено, що зростання чисельності населення, економіки та споживання благ призведе до несталості людського суспільства, оскільки обсяг доступних природних ресурсів на Землі та утилізаційна здатність природного довкілля є обмеженими. Навпаки, показники розвитку суспільства може бути стабілізовано, якщо заздалегідь буде здійснено зміни в поведінці людей, політиці та технологіях, завдяки яким буде істотно зменшено рівні споживання природних ресурсів та продукування відходів, що не перевищуватимуть можливостей природного довкілля.

Доповідь [26] було схвалено авторитетним зібранням Римського клубу, вона викликала значний резонанс у світі. У формі книги її було перекладено на десятки мов народів світу і видано багатомільйонним тиражем. Хоча велика кількість науковців, економістів та політиків поділяли висновки та прогнози цієї доповіді, у перші два десятиліття після її видання переважали критичні відгуки про її сутність, методологію та авторів. Тільки з накопиченням значної кількості статистичних даних світового розвитку протягом останніх десятиліть та появою робіт, що ретельно порівнювали ці дані з результатами моделювання в доповіді [26], схвальні відгуки щодо неї почали переважати.

Можна вважати, що доповідь [26] слугувала каталізатором дискусії про характер і темпи розвитку світового суспільства на найвищому міжнародному рівні – рівні ООН. Правда, спочатку ці дискусії звелися лише до питань впливу людської діяльності на довкілля, зокрема зміни клімату, унаслідок викидів парникових газів у процесі спалювання викопних енергоносіїв, на енергії яких ґрунтуються практично всі досягнення земної цивілізації. Навіть створення за рішенням Генеральної Асамблеї ООН Комісії із проблем світового розвитку, очоленої Брундтланд, та поява підсумкового звіту цієї комісії [22], суттєво не змінило напрями цієї дискусії та не призвело до впровадження принципів сталого розвитку світового суспільства в економічну і політичну практику. Постановлення та ухвалення Цілей розвитку тисячоліття (ЦРТ, MDG) на рівні ООН у 2000 році було здійснено в межах звичної для розвинутих країн світу моделі розвитку BAU.

Проте ідеї сталого розвитку людства продовжували розвивати багато вчених і політиків. Було сформовано широкий спектр поглядів на принципи сталого розвитку та визначень самого поняття сталого розвитку. Ґрунтовний огляд цих численних робіт і їх узагальнення на початок 2005 року наведено у статті [27]. Матеріали статті наочно розкривають багатоманітність уявлень щодо того, що має бути "сталим" та має "розвиватися". Найчастіше вважають, що "сталими" мають бути об'єкти природи (планета Земля, біорізноманіття, екосистеми), системи підтримки життя (послуги екосистем, ресурси, довкілля), спільноти (культури, групи, місця розташування), а "розвиватися" мають людина (тривалість життя, освіта, рівність), економіка (добробут, виробничі сектори, споживання), суспільство (інституції, соціальний капітал, держави, регіони). Кінцеві висновки цієї статті щодо конкретизації змісту поняття сталого розвитку є невтішними: із моменту першого визначення терміна сталого розвитку Комісією Брундтланд сотні вчених і практиків формували та пропагували свої власні альтернативні визначення, але досі ясне, установлене та незмінне значення цього терміна лишається невловним.

Автори статті [27] вважають, що словосполучення "сталий розвиток" є настільки позитивним у сприйнятті багатьма людьми, що викликає майже повсюдне визнання цього терміна як варті цінності та мети в різноманітних і конфліктних соціальних контекстах. Попри відсутність консенсусу у його визначенні, позитивні та критичні зусилля багатьох фахівців світу щодо його визначення й реалізації стають життєво важливою частиною еволюції поняття "сталий розвиток". Це поняття, резюмують автори статті [27], у кінцевому підсумку, докладають різноманітні (від локальних до глобального масштабів) зусилля до уявлення й впровадження позитивного бачення світу, у якому будуть задоволені основні людські потреби без руйнування або безповоротної деградації природних систем, від яких ми всі залежимо.

Останнім часом дискусії й політична діяльність у сфері сталого розвитку істотно пошавилися і розширилися у зв'язку із значними напрацюваннями багатьох учених і міжнародних організацій із проблем змін клімату, соціальної нерівності та нестабільності, природних і техногенних катастроф. Схоже, що всі ці проблеми мають одну першопричину, відкриту дослідженнями меж зростання економіки й чисельності населення Землі [26], і яка дедалі все гостріше виявляється різноплановими проблемами у світовому розвитку. Цією причиною є прискорений розвиток споживання благ людством (особливо розвинутими країнами) в останні два століття. Зростання споживання призведе до перевитрат ресурсів планети Земля на підтримку життєдіяльності людства та численних і щораз більших проблем людства.

Дуже показовими в цьому аспекті є роботи австралійського дослідника Грехема Тернера з перевірки прогнозних результатів дослідження [26]. Він ретельно збирає статистику світового розвитку за період, що минув із часу публікації звіту [26], і вже опублікував дві статті з порівняннями реальної траєкторії світового розвитку через 30 і 40 років із траєкторією, що прогнозувалася в 1972 році. В останній із цих статей [28] він доходить висновку, що стандартний сценарій розвитку (BAU), змодельований більш ніж 40 років тому й опублікований у [26], добре погоджено з історичними даними, які ним оновлено у цій статті. Сценарій BAU призведе до колапсу глобальної економіки та довкілля (тобто, до падіння стандартів життя швидше, ніж вони зростали історично) із подальшим вимушеним зменшенням населення. Ознаки цього колапсу, на думку Тернера, почнуть виникати вже у 2015 – 2020 роках.

Щоб краще зрозуміти сучасний стан впровадження і перспективи принципів сталого розвитку, є сенс узяти до уваги останній абзац останньої частини ("Роль суспільного реагування") із зазначеної статті Тернера [28], у якому він зауважує, що наукові докази щодо суворості проблем довкілля або природних ресурсів викликали значний спротив із боку впливових суспільних сил і що цей спротив продемонстровано довгою історією звіту [26] та численними міжнародними ініціативами ООН із питань довкілля та змін клімату. Він іронічно зауважує, що підтверджене ним у цій статті продовження сценарію BAU зі звіту [26] свідчить про шкідливе відвертання уваги світової спільноти від питань обмеження ресурсів, зокрема поставок нафти, на користь надмірної уваги до змін клімату. Увага до змін клімату надзвичайно важлива сама по собі, але питання обмеження споживання ресурсів, зокрема нафти, є головним. Його порівняння трендів у наявних даних із динамікою сценарію BAU зі звіту [26] показує, що початкові стадії колапсу можуть відбутися протягом найближчих десяти років або, може, навіть уже відбуваються. Це означає, що вже втрачено більш ніж 40 років і підготовка до глобального колапсу є більш важливою, ніж спроби його уникнути.

Останніми визначними подіями у сфері конкретизації та реалізації концепції сталого розвитку є підготовка в ООН до заміни у 2015 році ЦРТ на Цілі сталого розвитку (ЦСР, SDG), у зв'язку з не зовсім успішною реалізацією ЦРТ за період 2000 – 2015 років та ухваленням рішення на рівні ООН щодо початку впровадження принципів сталого розвитку в економічну й політичну практику країн світу. Спеціально створена за Резолюцією 66/288 Генеральної Асамблеї ООН Відкрита робоча група (OWG) із формулювання цілей сталого розвитку у 2014 році надала проект цілей сталого розвитку [29], який передбачено розглянути на 69-й та ухвалити на 70-й сесії Генеральної Асамблеї ООН як програму розвитку країн світу після 2015 року.

Сформульовані у проекті [29] 17 цілей та 169 завдань сталого розвитку, що їх деталізують, за детального ознайомлення з ними мають вигляд вимушеного компромісу між занепокоєністю наукової спільноти світу наявними тенденціями наближення цивілізаційної катастрофи у другій половині XXI століття та намаганнями політиків зберегти наявні тенденції економічного розвитку країн світу за моделлю BAU й одночасно вирішити нагальні світові проблеми бідності, голоду та майнової нерівності. Очевидно, по-іншому бути не могло, оскільки мандат ООН для Відкритої робочої групи зобов'язував розробляти проект цілей сталого розвитку, ураховуючи напрацювання всіх міжнародних організацій за 20-річну історію, та в руслі принципів світового розвитку, яких дотримується система ООН.

Крім проекту SDG [29], у системі ООН за спеціальною процедурою розроблено оглядовий звіт із проблем сталого розвитку [30]. Цей звіт є своєрідним посібником для політиків високого рівня щодо роз'яснень проекту SDG. Він становить не результат окремого наукового дослідження, а оцінювання багатьох напрацювань відомих науковців і політиків із проблем сталого розвитку. Варто зазначити, що в першій частині цього звіту підкреслено важливість створення і вдосконалення стику між науковою спільнотою, що досліджує питання сталого розвитку, та політичною спільнотою, яка ухвалює рішення і впроваджує заходи сталого розвитку (науково-політичного інтерфейсу). Без такого стику успішність реалізації ЦСР буде проблематичною.

Навіть побіжний погляд на наведений перелік 17 ЦСР, а тим більш 169 завдань, передбачених у проекті SDG [29] для досягнення цих цілей, показує багатоплановість і розмитість (майже еkleктичність) сукупності ЦСР у їх баченні фахівцями ООН. Не випадково, що проект [29] вже зазнав суттєвої критики з боку двох головних неурядових груп при ООН, які представляють світові наукові кола: Міжнародної наукової ради (ICSU) та Міжнародної ради соціальних наук (ICSS). На початку 2015 року зусиллями значного колективу науковців ці організації розробили й опублікували спеціальний звіт [31] із системним аналізом проекту SDG.

У звіті [31] здійснено ретельний аналіз усіх 17 цілей сталого розвитку та 169 завдань із їх реалізації. За кожною ціллю й кожним завданням у систематизованій формі зроблено науковий коментар та подано пропозиції з їх конкретизації або системного погодження у формі пропонованої редакції цілі або завдання. Звіт створено як інструмент для учасників переговорів, команд технічної підтримки та інших суб'єктів, зайнятих у визначенні всеосяжного, інтегрованого й дієвого набору глобальних цілей для сталого розвитку, а також у розробленні та ухваленні політичної декларації щодо Порядку денного світового розвитку на період після 2015 року.

Головними висновками звіту [31] є:

запропоновані SDG суттєво поліпшують наявні MDG і стосуються таких ключових системних бар'єрів сталого розвитку, як нерівність, несталі способи споживання, слабка інституційна спроможність та деградація довкілля, які нехтувалися MDG;

рамкові положення SDG не визначають широкий спектр соціальних груп, які необхідно буде мобілізувати для досягнення цілей як агентів нарівні з урядами;

із 169 завдань 29 % – добре розроблено, 54 % – може бути посилено за рахунок конкретизації, 29 % – потребують значного доопрацювання;

деяким завданням бракує сконцентрованості, багато з них належать до кількох цілей, а деякі цілі й завдання можуть конфліктувати – усе це утруднює або робить неможливими їх реалізацію;

багато завдань не мають кількісного виміру, що утруднює спостереження за реалізацією SDG та їх перегляд;

рамковим положенням SDG не вистачає формулювання узагальноної мети та загального опису того, яким чином досягнення цілей приведе до більш значних результатів для людей і планети.

Наведений короткий огляд історії появи й еволюції поняття "сталий розвиток" дозволяє зробити невітшний висновок: сьогодні загальноприйнятим є тільки узагальнене, дуже неконкретне визначення цього поняття на основі формулювань звіту Комісії ООН під керівництвом Брундтланд (1987 року). У формі стандартного визначення воно має такий вигляд:

"Сталий розвиток – це такий розвиток країн світу та світу загалом, за якого задовольняють потреби теперішнього часу, не наражаючи на ризик здатність майбутніх поколінь задовольняти їхні власні потреби".

Численні спроби конкретизації цього загального визначення протягом останніх трьох десятиліть не привели до консенсусу, унаслідок спротиву впливових політичних і бізнесових кіл радикальним соціально-економічним змінам, необхідним для стабілізації земної екосистеми. Перелік цілей і завдань сталого розвитку (SDG), поданий спеціальною групою фахівців високого рівня на розгляд Генеральної Асамблеї ООН і затвердження нею, могли б слугувати компромісною конкретизацією консенсусного загального визначення поняття "сталого розвитку". Однак ретельний аналіз великою міжнародною групою науковців цього варіанта конкретизації поняття "сталого розвитку" свідчить про їх несистемність, численні внутрішні суперечності та малу імовірність успішної реалізації.

У масштабному процесі створення й обговорення все нових визначень сенсу поняття "сталий розвиток" практично минув час, упродовж якого можна було б реалізувати заходи уникнення катастрофічного майбутнього людства. Тепер конкретизація поняття "сталий розвиток" неодмінно має враховувати неминучу й незворотну деградацію екосистеми Землі, унаслідок довготривалого дотримання моделі швидкого зростання споживання благ (BAU), а також необхідність у пристосуванні людства з мінімальними втратами до неминучого катастрофічного майбутнього, яке створюють, унаслідок незворотного руйнування земної екосистеми людською діяльністю.

Унаслідок відсутності міжнародного консенсусу щодо змісту поняття "сталий розвиток" очевидно, що кожна країна має по-своєму визначати зміст цього поняття і по-своєму реалізовувати процес сталого розвитку. До того ж вона, безумовно, має орієнтуватись на наукові прогнози деградації цілої земної екосистеми та результати міжнародного політичного процесу щодо конкретизації ідеології сталого розвитку, а також реалізації міжнародних програм сталого розвитку країн світу та світового суспільства загалом.

Детальний розгляд сучасного сенсу основних суспільствознавчих термінів "суспільство", "економіка", "інфокомунікації", "сталий розвиток" за численними спеціалізованими та оглядовими публікаціями дозволяють зробити такі висновки.

1. Існують вагомі підстави й можливості для узагальнення та уточнення сенсу трьох основних суспільствознавчих

термінів: "суспільство", "економіка" та "інфокомунікації" відповідно до запропонованих визначень у цій статті. Для терміна "сталий розвиток" сьогодні немає підстав і можливості зробити узагальнення та уточнення його сенсу.

2. Питання розвитку окремої країни або людства загалом є важливими питаннями найвищого системного рівня в житті країн і людства загалом. Ці питання є надзвичайно складними в системному аспекті, їх досліджували і продовжують досліджувати багато науковців і політиків, унаслідок чого їх сенс не визначено однозначно, попри багатолітню історію їх досліджень. Ще й більш того, із плином часу сенс цих питань змінюється.

3. В останні півстоліття питання розвитку людства все більш стають пов'язані з екологією планети Земля та змінами на ній клімату, унаслідок зростання ролі людської діяльності як основного геолого-біологічного чинника на планеті. Таке коригування акцентів на питаннях розвитку людства викликано відкритою на початку 70-х років XX століття загрозою світового колапсу у другій половині XXI століття, якщо буде збережено звичайну для сьогодення ліберально-ринкову модель розвитку.

4. Радикальним шляхом вирішення основних проблем розвитку людства і пом'якшення наслідків світового колапсу є відмова від ліберально-ринкової моделі розвитку й перехід на модель сталого розвитку. За такої моделі має бути встановлено межі споживання і забруднення природних ресурсів (несучої здатності природи) і основний акцент розвитку має бути перенесено на гармонійні та сталі відносини людей із природою, розвиток людського потенціалу та вдосконалення відносин між членами й суб'єктами суспільства. Однак практичне впровадження цієї моделі вже відтерміновано на 40 років і світ постав перед проблемою підготовки до неминучого економічно-соціально-екологічного колапсу.

Література: 1. Седляр М. О. Модернізаційний вибір: наздоганяти чи випереджати / М. О. Седляр // Економіка розвитку. – 2014. – № 3. – С. 24–28. 2. Бабина О. Є. Розвиток економічної системи як процес реалізації її потенціалу / О. Є. Бабина, О. О. Карпенко // Економіка розвитку. – 2013. – № 4. – С. 57–61. 3. Бобух І. М. Продуктивність ресурсів – складових національного багатства – як базова детермінанта сталого розвитку / І. М. Бобух // Економіка розвитку. – 2014. – № 2. – С. 15–24. 4. Маркова Н. С. Складові сталого розвитку персоналу в контексті його капіталізації / Н. С. Маркова // Економіка розвитку. – 2015. – № 1. – С. 87–92. 5. Проекти концепції сталого розвитку України: можливість їх вдосконалення та застосування : аналітична записка [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень. – К., 2014. – Режим доступу : www.niss.gov.ua/articles/1566. 6. Стратегія сталого розвитку "Україна – 2020". Затверджено Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015. 7. Тышкевич И. Большая сделка по Донбассу и реформы в Украине [Електронний ресурс] / И. Тышкевич // Хвиля, 14.05.2015. – Режим доступа : <http://hvylyu.net>. 8. Карамішева Н. В. Логіка теоретична і прикладна : навч. посіб. [Електронний ресурс] / Н. В. Карамішева // Підручники он-лайн, 2011. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/1584072040298/logika/logika_-_karami_sheva_nv. 9. Гидденс Е. Социология [Електронний ресурс] / Е. Гидденс. – Режим доступа : www.lib.sibnet.ru/book/12880. 10. Гребенников В. История и перспективы информационного общества // LAP LAMBERT Academic Publishing. ISBN: 978-3-659-54795-9, 2014. – 105 с. 11. Вербець В. В. Соціологія : навч. посіб. / В. В. Вербець, О. А. Субот, Т. А. Христюк // К. : КОНДОР, 2009. – 550 с. 12. Smith A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations [Electronic resource] / A. Smith, W. Straham, T. Cadell. – London, 1776. – Access mode : <http://www.e-reading>.

club/bookreader.php/100806/Smit_Issledovanie_o_prirode_i_prichinah_bogatstva_narodov.html. 13. Леоненко П. М. Економічна історія : навч. посіб. [Електронний ресурс] / П. М. Леоненко, П. І. Юхименко. – К. : Знання-Пресс, 2004. – Режим доступу : <http://ukrlibrary.com.ua/books/11/1>. 14. Федоренко В. Г. Політична економія : підручник [Електронний ресурс] / В. Г. Федоренко. – К. : Алерта, 2011. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/158407208807/politekonomiya/politichna_ekonomiya. 15. Шарпов О. Д. Економічна кібернетика : навч. посіб. / О. Д. Шарпов, В. Д. Дербенцев, Д. Є. Семенов. – К. : КНЕУ, 2004. – 231 с. 16. Infocommunications // Wikipedia, the free encyclopedia. – Режим доступу : <http://en.wikipedia.org/wiki/Infocommunications>. 17. Гребенников В. О. Інфокомунікації України: стратегія і тактика розвитку з урахуванням макроекономічних аспектів / В. О. Гребенников, В. В. Хиленко. – К. : Вид. Державного університету телекомунікацій, 2014. – 276 с. 18. ICT for Economic Growth: A Dynamic Ecosystem Driving the Global Recovery [Electronic resource] // WEF, 2009. – Access mode : www.weforum.org. 19. Measuring the impact of ICT for Development // UNCTAD – CSTD, 2010 – 2011 intersession panel (Geneva, 2010, December, 15 – 17. – 23 p.). 20. Pereira Neto C. M. Development Theory and Foundations of Universal Access Policies / C. M. Pereira Neto // Yale Law School Legal Scholarship Repository, 8-1-2005. – 51 p. 21. Brundtland Commission // Wikipedia, the free encyclopedia. – Access mode : http://en.wikipedia.org/wiki/Brundtland_Commission. 22. Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future [Electronic resource] // UN Documents, 1987. – Access mode : www.un-documents.net/our-common-future.pdf. 23. Сова А. Б. Вчення В. І. Вернадського про біосферу та перехід, становлення її в ноосферу / А. Б. Сова // Вісник Київського Національного університету ім. Тараса Шевченка. – Геологія. – 2013. – № 3 (62). – С. 47–50. 24. Вернадский В. И. Научная мысль как планетное явление [Электронний ресурс] / В. И. Вернадский ; предисл. и примеч. А. Л. Яншина. – Режим доступа : <http://vernadsky.lib.ru>. 25. Чорноморденко Д. І. Ідеї формування методологічних засад раціонально-екологічного розвитку суспільства у творчому спадку В. І. Вернадського / Д. І. Чорноморденко // Вісник Київського Національного університету ім. Тараса Шевченка / Геологія. – 2013. – № 3 (62). – С. 51–54. 26. The Limits to Growth: a Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind / D. H. Meadows, D. L. Meadow, J. Randers et al. – N. Y. : A Potomac Associates Books, 1972. – 205 p. 27. Kates R. W. What is Sustainable Development? Goals, Indicators, Values and Practice / R. W. Kates, T. M. Parris, A. A. Leiserowitz // Environment. – 2005. – Vol. 47, No. 3, April. – P. 10–21. 28. Turner G. Is Global Collapse Imminent? An Updated Comparison of The Limits to Growth with Historical Data : MSSI Research Paper No. 4 / G. Turner. – Melbourne Sustainable Society Institute, The University of Melbourne, 2014. – 21 p. 29. Report of the Open Working Group of the General Assembly on Sustainable Development Goals // UN General Assembly A/68/970. – 2014. – 12 August. – 24 p. 30. Global Sustainable Development Report. 2015 Edition [Electronic resource] // UN Sustainable Development Knowledge Platform. – Access mode : <https://sustainabledevelopment.un.org/globalsreport>. 31. Review of Targets for the Sustainable Development Goals: The Science Perspective // International Council for Science (ICSU), Paris, 2015. – 88 p.

References: 1. Sedliar M. O. *Modernizatsiyniy vybir: nazdohaniaty chii vyperedzhaty* [Modernization choice: catch up or leave behind] // *Ekonomika rozvytku*. – 2014. – No. 3. – P. 24–28. 2. Babyna O. Ye. *Rozvytok ekonomichnoi systemy yak protses realizatsii yii potentsialu* [Development of an economic system as a process of realization of its potential] // *Ekonomika rozvytku*. – 2013. – No. 4. – P. 57–61. 3. Bobukh I. M. *Produktyvnist resursiv – skladovykh natsionalnoho bahatstva – yak bazova determinanta staloho rozvytku* // *Ekonomika rozvytku*. – 2014. – No. 2. – P. 15–24. 4. Markova N. S. *Skladovi staloho rozvytku personalu v konteksti yoho kapitalizatsii* [Personnel sustainable development constituents in terms

of their capitalization] // *Ekonomika rozvytku*. – 2015. – No. 1. – P. 87–98.

5. *Proekty kontseptsii staloho rozvytku Ukrainy: mozhyvyst yikh vdoskonalennia ta zastosuvannia: analitychna zapyska* [Electronic resource] / Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. – Kyiv, 2014. – Access mode : www.niss.gov.ua/articles/1566.

6. *Stratehiia staloho rozvytku "Ukraina – 2020"*. Zatverdzeno Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 12.01.2015 r. No. 5/2015 [Electronic resource]. – Access mode : zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015.

7. Tyshkevich I. *Bolshaya sdelka po Donbassu i reformy v Ukraine* [Electronic resource] / I. Tyshkevich // *Khvyliia*, 14.05.2015. – Access mode : <http://hvyliia.net>.

8. Karamysheva N. V. *Lohika teoretychna i prykladna : navch. posib.* [Electronic resource] / N. V. Karamysheva // *Pidruchnyky on-lain*, 2011. – Access mode : http://pidruchniki.ws/1584072040298/logika/logika_-_karamisheva_nv.

9. Giddens E. *Sotsiologia* [Electronic resource] / E. Giddens. – Access mode : www.lib.sibnet.ru/book/12880.

10. Grebennikov V. *Istoriya i perspektivy informatsionnogo obshchestva* // LAP LAMBERT Academic Publishing. ISBN: 978-3-659-54795-9, 2014. – 105 p.

11. Verbets V. V. *Sotsiologia : navch. posib.* / V. V. Verbets, O. A. Subot, T. A. Khristiuk. – Kyiv : KOHДOP, 2009. – 550 p.

12. Smith A. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* [Electronic resource] / A. Smith, W. Straham, T. Cadell. – London, 1776. – Access mode : http://www.e-reading.club/bookreader.php/100806/Smit_Issledovanie_o_prirode_i_prichinah_bogatstva_narodov.html.

13. Leonenko P. M. *Ekonomiczna istoria : navch. posib.* [Electronic resource] / P. M. Leonenko, P. I. Yukhimenko. – Kyiv : Znannia-Press, 2004. – Access mode : <http://ukrlibrary.com.ua/books/11/1>.

14. Fedorenko V. H. *Politychna ekonomia : pidruchnyk* [Electronic resource] / V. H. Fedorenko. – Kyiv : Alerta, 2011. – Access mode : http://pidruchniki.com/158407208807/politekonomiya/politychna_ekonomiya.

15. Sharapov O. D. *Ekonomiczna kibernetika : navch. posib.* / O. D. Sharapov, V. D. Derbentsev, D. S. Semenov. – Kyiv : KNEU, 2004. – 251 p.

16. *Infocommunications* // Wikipedia, the free encyclopedia. – Access mode : <http://en.wikipedia.org/wiki/Infocommunications>.

17. Hrebennikov V. O. *Infokomunikatsii Ukrainy: stratehiia i taktyka rozvytku z urakhuvanniam makroekonomicznykh aspektiv* / V. O. Hrebennikov, V. V. Khylenko. – Kyiv : Vyd. Derzhavnogo universytetu telekomunikatsii, 2014. – 276 p.

18. *ICT for Economic Growth: A Dynamic Ecosystem Driving the Global Recovery* [Electronic resource] // WEF, 2009. – Access mode : www.weforum.org.

19. *Measuring the impact of ICT for Development* // UNCTAD – CSTD, 2010 – 2011 intersession panel (Geneva, 2010, December, 15 – 17. – 23 p.).

20. Pereira Neto C. M. *Development Theory and Foundations of Universal Access Policies* / C. M. Pereira Neto // Yale Law School Legal Scholarship Repository, 8-1-2005. – 51 p.

21. *Brundtland Commission* // Wikipedia, the free encyclopedia. – Access mode : http://en.wikipedia.org/wiki/Brundtland_Commission.

22. *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future* [Electronic resource] // UN Documents, 1987. – Режим доступу : www.un-documents.net/our-common-future.pdf.

23. Sova A. B. *Vchemnia V. I. Vernadskoho pro biosferu ta perekhid, stanovlennia yii v noosferu* [Biosphere doctrine of V. I. Vernadsky about the transition, becoming of the biosphere into the noosphere] / A. B. Sova // *Visnyk Kyivskoho Natsionalnogo universitetu im. Tarasa Shevchenka*. – Heolohia. – 2013. – No. 3 (62). – P. 47–50.

24. Vernadskiy V. I.

Nauchnaia mysl kak planetnoye yavleniye [Scientific thought as a planet phenomenon] [Electronic resource] / V. I. Vernadskiy ; predisl. i primech. A. L. Yanshina. – Access mode : <http://vernadsky.lib.ru>.

25. Chornomordenko D. I. *Idei formuvannia metodolohichnykh zasad ratsionalno-ekolohichnoho rozvytku suspilstva u tvorchomu spadku V. I. Vernadskoho* [Ideas of forming the methodology foundations of rational-ecology society development in the creative legacy of V. I. Vernadskiy] [Electronic resource] / D. I. Chornomordenko // *Visnyk Kyivskoho Natsionalnogo universitetu im. Tarasa Shevchenka*. Heolohia. – 2013. – No. 3 (62). – P. 51–54.

26. *The Limits to Growth: a Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind* / D. H. Meadows, D. L. Meadows, J. Randers et al. – N. Y. : A Potomac Associates Books, 1972. – 205 p.

27. Kates R. W. *What is Sustainable Development? Goals, Indicators, Values and Practice* / R. W. Kates, T. M. Parris, A. A. Leiserowitz // *Environment*. – 2005. – Vol. 47, No. 3, April. – P. 10–21.

28. Turner G. *Is Global Collapse Imminent? An Updated Comparison of The Limits to Growth with Historical Data* : MSSI Research Paper No. 4 / G. Turner. – Melbourne Sustainable Society Institute, The University of Melbourne, 2014. – 21 p.

29. *Report of the Open Working Group of the General Assembly on Sustainable Development Goals* // UN General Assembly A/68/970. – 2014. – 12 August. – 24 p.

30. *Global Sustainable Development Report. 2015 Edition* [Electronic resource] // UN Sustainable Development Knowledge Platform. – Access mode : <https://sustainabledevelopment.un.org/globalsdreport>.

31. *Review of Targets for the Sustainable Development Goals: The Science Perspective* // International Council for Science (ICSU), Paris, 2015. – 88 p.

Інформація про автора

Гребенніков Валерій Олександрович – канд. техн. наук, провідний науковий співробітник Українського науково-дослідного інституту зв'язку Державної Адміністрації спеціального зв'язку і захисту інформації України (вул. Солом'янська, 3, м. Київ, Україна, 03680, e-mail: hreben@ukr.net).

Информация об авторе

Гребенников Валерий Александрович – канд. техн. наук, ведущий научный сотрудник Украинского научно-исследовательского института связи Государственной Администрации специальной связи и защиты информации Украины (ул. Соломенная, 3, г. Киев, Украина, 03680, e-mail: hreben@ukr.net).

Information about the author

V. Hrebennikov – PhD in Engineering, Leading Researcher of the Ukrainian Research Institute for Communication of the State Administration for Special Communications and Information Security of Ukraine (3 Solomianska St., Kyiv, Ukraine, 03680, e-mail: hreben@ukr.net).

*Стаття надійшла до ред.
30.11.2015 р.*